

6. Йосиф Флавий. Иудейские древности: В 2 Т. Переизд.: с пред. и прим. В. А. Федосика и Г. И. Довгяло. Беларусь: Минск, Т. 1. – 1994. – 560 с.
7. Банк Р., Гутин Д. История и наследие еврейского народа. От Авраама до сегодняшнего дня. – М.: АСТ: Астрель, 2007. – 319 с.
8. Эттингер Ш. Очерки по истории еврейского народа. Тель-Авив: Изд-во: «Ам овед», 1972. – 872 с.
9. Елисаветский С.Я. История еврейского народа: Курс лекций: Учебное пособие. – Киев, 2000. – 432 с.
10. Рот С. История евреев с древнейших времен по шестидневную войну. Иерусалим. Перевод с английского Тель-Барух, [б.г.]. – 1967. – 426 с.
11. Грец Г. История евреев от древнейших времен до настоящего. Том 2. От распада царств при Иеровоаме и возрождения пророчества до разрушения Иерусалима и Храма и Плача Иеремии. Перевод с последнего немецкого издания по ред. О. Инбера. – Том 2. – Одеса: Топография «Издатель», 1906. – 375 с.
12. Ulrich Harbecke. Die Juden Geschichte eines Volkes. – Düsseldorf: Grupello, 2007. – 192 S.
13. Лопухин А.П. Библейская история в свете новейших исследований и открытий. Беспл. прил. к журн. «Странник». Изд. 2-е. – СПб., 1915. – 416 с.

ГОРБЕНКО Л. А.,
аспірант кафедри теорії
та історії держави і права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

УДК 340

БАГАТОАСПЕКТНІСТЬ ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТА ПРАВА

Суб'єкт права – багатоаспектне явище. З метою визначення та надання характеристики кожному з аспектів, розглядається поняття суб'єкта права в його найважливіших проявах. Також вказується елемент, який визначає значущість суб'єкта права для самого права.

Ключові слова: суб'єкт права, правосвідомість, юридична зовнішність, творець права, соціально-правова цінність, правопорядок, правові норми, правова особа, джерело права, правосвідомість.

Субъект права – многоаспектное явление. С целью определения и предоставления характеристики каждому из аспектов, рассматривается понятие субъекта права в его важнейших проявлениях. Также указывается элемент, который определяет значимость субъекта права для самого права.

Ключевые слова: субъект права, правосознание, юридическая внешность, творець права, социально-правовая ценность, правопорядок, правовые нормы, правовое лицо, источник права, правосознание.

A legal subject is the multidimensional phenomenon. With the aim of determination and grant of description each of aspects, the concept of legal subject is examined in his major displays. An element that determines meaningfulness of legal subject for a right is also specified.

Key words: *legal subject, sense of justice, legal appearance, creator of right, social-legal value, law and order, legal norms, legal person, source of right, sense of justice.*

Вступ. Суб'єкт права — це явище багатоаспектне, таке, що має безліч граней, сторін, але не зводиться ні до однієї з них. При встановленні суті суб'єкта права не можна підходити до нього як до чогось, визначеного ззовні, а в цільовому плані — як до чогось, що існує для права. Такий підхід представляється принципово непридатним до суб'єкта права, він є методологічно некоректним. Не суб'єкт існує для права, а право існує для суб'єкта і визначається ним. У цьому полягає суть відношення суб'єкта права до всього правового.

Чимало вчених шукали відповіді на основні питання щодо визначення поняття суб'єкта права. Так, софісти визначали людину в якості міри всіх речей та відводили їй творчо активну роль у житті суспільства; Аристотель бачив у людині того, хто може брати участь у судовій владі держави, та розглядав право як форму спілкування між людьми; Ієринг стверджував, що життя є боротьбою й кожен, хто відстоює своє право, вносить певну частку в національну роботу відстоювання свого права [2, с. 211].

Певні погляди на суб'єкта права виражав також відомий російський вчений Н.Н. Алексєєв, який стверджував, що люди розуміють поняття суб'єкта права в тому сенсі, в якому воно застосовується юридичною практикою та теорією [6, с. 406].

Множинність суб'єкта права дає можливість виділити основні характерні ознаки даного поняття, його багатоаспектність.

Постановка завдання. Основними цілями даної статті є необхідність розгляду суб'єкта права як багатоаспектного явища, а саме:

- як особу, що має юридичну зовнішність;
- як соціально-правову цінність;
- як правопорядок;
- як індивідуальну окремо-визначену істоту.

Результати дослідження. Головна ідея суті суб'єкта права — це ідея творця або творця всього правового. Це ідея свободи, що творить в праві. Суб'єкт права виражає в собі початок, що творить активне в праві, це та особа, чією свідомістю й діяльністю створюється, твориться право, чий ідеали та устремління реалізуються в праві. Він — той, ким визначається весь правопорядок, всі існуючі правові норми, зв'язки й правовідносини. Він — джерело і мета всякого права. У цьому сенсі суб'єкт права є правовим абсолютом.

Розділяючи думку І. Канта про те, що право — це найсвятіше, що є у Бога на землі, джерело цієї святості слід шукати саме в суб'єкті права, в правовій особі людини. У своєму правовому існуванні як суб'єкт права людина, дійсно, стає подібною до творця всього земного і залучається до процесу творення хай не першої, але другої природи. Тут необхідно шукати схожість суб'єкта права як творця правової сфери із земним творцем, а також дійсну причину його святості. Звідси можна пояснити, чому суб'єкт права одночасно є центром системи права та всієї правової системи, є зосередженням правових зв'язків, стосунків, а також правовою волею, вищою правовою цінністю й правовим діячем, правосвідомістю й правовою особою, учасником усіх правових процесів і носієм правової культури.

Сучасна правосвідомість і юриспруденція дивляться на право як на деяку об'єктивну реальність, матерію, що існує самостійно від суб'єкта права, більш того, що визначає його існування, здатне обмежувати сферу його правової життєдіяльності або навіть зовсім позбавити обличчя його якості суб'єкта права. Ця позиція, принциповий погляд на суб'єкта права як на похідний від правової матерії елемент став результатом процесу відчуження права від

правової особи, підтримуваного політичними цілями, результатом політичної боротьби за право, за можливість нав'язування політичної волі правовими засобами, за допомогою закону або приватних правових рішень.

У цьому переконанні відношення суб'єкта права до правової системи перевернуто з ніг на голову, спотворено до навпаки: тут вже не творець творить право, а право творить творця і вказує йому місце в правовій системі [8, с. 321].

Ціннісний аспект в понятті суб'єкта права виділявся багатьма зарубіжними й російськими правознавцями. Зокрема, в роботах Гельдера («Природні і юридичні особи»), І. Біндера («Проблема юридичної особи»), Л. Дюги («Держава, об'єктивне право і позитивний закон»), Шуппе («Принципи філософії має рацію») і ряді інших авторів підкреслювався момент визнання з боку правопорядку цінності особи й необхідності її правової охорони [1, с. 84]. Пухта звертав увагу на ту обставину, що вже в Старому Завіті правоздатність сполучена з Богоподобиєм, правова особа уподібнюється Абсолюту [5, с. 9].

Н.Н. Алексеев вважав, що сучасна теорія у вченні про правовий суб'єкт, сама не усвідомлюючи того, висловлює переконання права, що діє на кардинальні цінності, що лежать в основі юридичного ладу; наприклад, вважаючи суб'єктами права окремих осіб і союзи приватноправового характеру, правопорядок охороняє й захищає ідею приватної господарської автономії, цінність господарського самовизначення. Вчення ж про державу як юридичну особу захищає, на його думку, цінність централізованих форм публічно-правового владарювання.

Розглядаючи поняття юридичного суб'єкту в ціннісному плані, він звертає увагу на те, що бути носієм права, суб'єктом прав означає бути визнаною правом цінністю, «бути самоціллю», що непридатне до юридичного суб'єкта як носія обов'язків. «Бути носієм обов'язків» не тільки не означає бути цінністю, а швидше означає щось протилежне: «бути засобом для виконання деякої мети», «виконувати деяке призначення», «служити якійсь цінності» [1, с. 86].

В іншому плані ідею усвідомлення, визначення суб'єктом права своєї власної цінності виразив у своїх працях І.А. Ильїн. Для нього цінність права, його значення, компетентність, визначаються в тому, що останній вважає за цінність духовний зміст й духовний стан. «Адже право немислиме й неможливе, окрім суб'єкта, тобто тієї істоти, для якої воно, чие воно, через яке воно. Але це істота, створюючи право як щось своє й для себе, повинна потребувати права, зберігати в собі його мірило й критерій, переживати його як свій необхідний атрибут. Вона має бути сама гідна права, і в той же час вона повинна створювати таке право, яке відповідало б її власній гідності», – затверджує він в своїй роботі про суть правосвідомості [3, с. 307].

Про гідність особи як її самостійну властивість писав також в своїй «Філософії права» Б.Н. Чичерін: «Особі привласнюється відома гідність, через яку вона вимагає до себе пошани. Це знову чисто духовні, невідомі фізичному миру начала. Пошана личить тільки тому, що підноситься над емпіричною областю та має ціну не через ті або інші приватні стосунки, а само по собі». Джерело вищої гідності людини і всіх, витікаючих з нього вимог, Б.Н. Чичерін бачить в тому, що людина носить в собі свідомість абсолютного, це прославляє його над всім фізичним світом і робить його істотою, що має ціну само по собі та вимагає до себе пошани. Саме тому він стверджував, що людську особу «складає джерело й підстава всякого права» [7, с. 47].

Власне юридична точка зору, правова позиція полягає в тому, що право не є поза суб'єктом існуючою матерією, що йому протистоїть зовнішня реальність. Право – це творіння суб'єкта, правової особи, це створений його власний світ його зусиллями, волею. Правові норми, стосунки, весь правопорядок – це суб'єкт, узятий з його зовнішнього боку; право належить не самому собі, а правовому суб'єкту, це його власність, приналежність. Саме суб'єкт права є визначальною ланкою в цьому співвідношенні, він – правовий абсолют, якому по праву належить все і вся в правовій сфері [4, с. 214].

При розгляді права як деякої об'єктивної реальності, як матеріального явища слід пам'ятати про те, що матеріальність права – це особлива матеріальність, відмінна від матеріальності природного світу, вона є похідна духу, правової волі людини, його правосвідомості. Тому кожного разу, коли згадується про об'єктивність права, його матеріальність, треба мати

на увазі: ця матеріальність похідна від людини як суб'єкта права та існує лише стільки, скільки створюється й підтримується ним, його волею; ця реальність не здатна існувати без суб'єкта права, без свого творця; вона є матеріалізованим, предметним суб'єктом права, для якого вся правова сфера – це зовсім не чужа йому зовнішність, а продовження його самого [6, с. 409].

У власному тісному сенсі слова правова особа можлива лише тоді, коли в праві визріває правова індивідуальність, правова особа, коли остання є зовнішнім виразом себе. Позитивізм, який також використовує даний термін, по суті вкладає в нього інший сенс. Його зовсім не цікавить особа як зовнішність, за якою стоїть правова особистість, правова індивідуальність. Його цікавить лише технічна сторона питання, яке полягає в тому, що якимось необхідно відрізнити виконавців правових ролей та «реалізаторів» волі законодавця. У цьому сенсі він міг би цілком обходитися без «високих слів», йому досить, наприклад, привласнити, як це роблять податкові органи, кожному індивіду та юридичній особі свій ідентифікаційний номер, під яким вони могли б брати участь у правовідносинах, і тим самим вирішити проблему умовного позначення суб'єкта права [2, с. 224].

Насправді, правова особа – зовсім не технічне поняття, а змістовне, виражаюче особливий, неповторний правовий світ, що творить себе й суспільство, правову самотність, створену правовою особою. У цьому сенсі використання терміну «правова особа» стосовно суб'єкта права є вельми вдалим.

Висновки. Усі аспекти розуміння суб'єкта права можуть бути синтезовані за допомогою ідеї суб'єкта – творця права.

Досліджуючи суть суб'єкта права, приходимо до висновку про те, що суб'єкт права має щось, визначуване ззовні, й існує для права; не суб'єкт існує для права, а право існує для суб'єкта. Суть суб'єкта права полягає в тому, що він є творець права, його творець і правовий абсолют. У ньому – джерело права та його мета.

У понятті суб'єкта права як особи, що має юридичну зовнішність, значення мають такі властивості, як можливість відособлення суб'єкта від інших осіб, можливість ідентифікації, його волездатність, здатність бути учасником правових стосунків, правових зв'язків. Термін «особа» є найбільш вдалим для визначення суб'єкта права.

Людина як суб'єкт права – це вища правова цінність, але виходить при цьому не із зовнішніх по відношенню до правової особи критеріїв визначення цінності. Суб'єкт права – це точка відліку в системі ціннісних правових координат. Без нього та поза ним ці правові цінності не народжуються й не здійснюються. Він як центр права визначає все і вся в нім, формує систему правових цінностей і реалізує їх.

Право – це творіння суб'єкта, правової особи, це створений ним його власний світ його зусиллями та волею. Правові норми, правові стосунки, весь правопорядок – це суб'єкт, узятий з його зовнішнього боку.

Сукупність усіх аспектів існування суб'єкта права показує на можливість існування його як єдиного творця права в цілому, як єдиного начала, єдиного багатоаспектного явища.

Список використаних джерел:

1. Алексеев Н.Н. Основы философии права. СПб., 1998. – 216 с.
2. Венгеров А.Б. Теория государства и права. М., 1998. – 410 с.
3. Ильин И.А. Теория права и государства / Под редакцией и предисловием В.А. Томсинова. М., 2003. – 450 с.
4. Керецман В. Ю., Семерак О. С. Правознавство. Навчальний посібник – К.: Атіка, 2002. – 335 с.
5. Пухта Г.Ф. Энциклопедия права / Под редакцией П. Карасевича. М., 2012. – 102 с.
6. Теория государства и права: учебник / под ред. В.М. Корельского, В.Д. Перевалова М., 2003. – 616 с.
7. Чичерин Б.Н. Философия права. М.: Типо-литография Товарищества И.Н. Кушнерев, 1900. – 344 с.
8. Цвік М., Петришин О. Загальна теорія держави і права: Х., 2009. – 572 с.

